

3. Кряжев П., Корсак К. Приватний сектор світової вищої освіти у XXI столітті // Науковий світ. — 2004. — № 10. — С. 2–4
4. Кушерець В. Дорогою знань // Урядовий кур'єр. — 2004. — № 163. — С. 13.
5. Левченко О. М. Актуальність та шляхи впровадження зарубіжного досвіду управління якістю освітніх послуг вищих навчальних закладів України // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — № 5. — С. 96–100.
6. Найдъонов І. Болонський процес: культурологічні парадигми // Освіта і управління. — 2004. — № 2. — С. 60–66.
7. Плахотнікова Л. О. Зміна системи фінансування вищої освіти в період формування ринкових відносин в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — № 8. — С. 47–52.
8. Про невідкладні заходи, щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні. Указ Президента України від 4 липня 2005 р. №1013/2005 // Освіта України. — 2005. — № 51–52. — С. 1–2.
9. Сидоренко С. У Європу знань — через Болонський процес // Урядовий кур'єр. — 2003. — 15 листопада.
10. Суліма Є. Україна у Болонському процесі // Урядовий кур'єр. — 2005. — 20 травня.

Людмила ДЕРЕВ'ЯНА

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

У статті проаналізовано методологічних основ творчого потенціалу і креативного мислення. З'ясовано, що креативне мислення має велике значення в процесі дослідження чи будь-якої іншої творчої праці людини. Адже наскільки людина мислить нестандартно, цікаво, настільки буде високою, цікавою, потрібною їй творча діяльність, тим більшу користь вона принесе суспільству

Творчість людей завжди була двигуном науки. Адже лише творча людина може знайти певний неординарний підхід до того чи іншого явища, винайти щось нове. Якщо людина пізнає світ творчо, то це дуже корисно для суспільства. Нові технології виробництва, технічний прогрес, винаходи є результат творчої діяльності. Креативне мислення не властиве усім людям, тому вміння знаходити нестандартні шляхи вирішення завдань — це великий талант.

Важливе значення має творчість у написанні наукових досліджень. Успіх такого дослідження значною мірою залежить від уміння науковця вибрати найрезультативніші методи, оскільки вони дають змогу досягти поставленої мети. Ефективність праці у науковій діяльності залежить загалом від моральних, вольових і якісних характеристик працівника інтелектуального рівня. Вже аксіоматичним стало твердження, що творчий розвиток дитини на певному етапі має бути педагогічно скоригованим, оскільки викладач або наставник може значною мірою професійно закласти підґрунтя для становлення творчої особистості і визначити сталий перебіг цього процесу [1, 26].

Проблемами теорії творчості займається багато вчених різних наукових галузей Г.Айзенк, Б.Богоявленська, Л.Виготський, А.Дзикіні, І.Зязюн, С. Каплан, Н.Лейтес, А.Маслоу, В.Моляко, Ж.Піаже, Я.Пономарьов, С. Сисоєва, Е. Фромм, В. Шадріков, Г. Шевченко, Б. Юсов та ін. Вони відзначають, що розв'язання питань творчості залежить від розуміння процесу розвитку інтелекту, емоційно-почуттєвої сфери, креативності та безпосередньо способів прояву творчої активності особистості.

Основою самоактуалізації й самореалізації творчої особистості є *креативність*. Узагальнюючи думки багатьох дослідників щодо проблем творчого процесу, творчого мислення, творчої діяльності, творчого розвитку, творчої активності, творчого потенціалу загалом і креативності зокрема, можна стверджувати, що у деяких аспектах вони дійшли спільних висновків. Передусім це стосується основних параметрів, які характеризують креативну особистість.

Метою статті є аналіз методологічних основ творчого потенціалу і креативного мислення. Цю проблему розглядали науковці як Т.Красило., О.Матюшкін, В.Шадріков, Б.Богоявленська, В.Кузьміна, В.Вернадський, І.Волошко, В.Моляко й ін. Як креативну особистість вони трактують власне таку особистість, котра внаслідок впливу зовнішніх

факторів набула необхідних у процесі актуалізації творчого потенціалу додаткових творчих якостей, які сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності. На нашу думку під *креативною* треба розуміти таку особистість, яка має внутрішні передумови, що забезпечують творчу і пошукову активність та дослідницьку поведінку. Особистість можна назвати креативною, якщо вона здатна до актуалізації творчого потенціалу в різних видах життєдіяльності за власною ініціативою та вибором відповідних засобів.

С. Коновалець у формуванні творчої особистості визначає такі креативні освітні технології: особистісно-зорієнтовану; „вальдорфську педагогіку”; технологію саморозвитку (за М.Монтессорі); технологію розвивального навчання; технологію формування творчої особистості; проектно-моделюючі; нові інформаційні технології; технологію колективної творчої діяльності й виховання; технологію створення ситуації успіху (за А. Белкіним); інтеграцію різних видів мистецтва (за Б. Юсовим та Г. Шевченко).

Треба зауважити, що всі креативні освітні технології, без сумніву, варто визнати ефективними в удосконаленні вітчизняної системи освіти й вихованні та цілеспрямованому і послідовному розвитку кожної людини.

Серед інших креативних освітніх технологій, на нашу думку, передусім потрібно назвати “вальдорфську педагогіку”(її називають сучасною духовно-науковою технологією становлення особистості, котра є формою втілення прогресивних ідей “вільного виховання” та “гуманістичної педагогіки”) [7, 16].

Ця освітня технологія є системою самопізнання й саморозвитку кожного індивідуума засобами мистецтва в умовах вільного навчання, виховання і творчості. Ґрунтуючись на антропософії (вчення про сприйняття дійсності як поступового самовдосконалення), вона допомагає втілювати в шкільну практику ідеї „вільного виховання” та „гуманістичної педагогіки”. Сутність “вальдорфської педагогіки” полягає в тому, що розвиток здатності до пізнання і, зокрема, розвиток образного сприйняття світу, призводять молоду людину до досконалості.

“Вальдорфську педагогіку” можна охарактеризувати як цілісну систему самопізнання, в якій (у період навчання з 7-го до 21-го року) образотворчість має посідати одне з перших місць у навчально-виховному процесі і повинна бути спрямована передусім на учня та його інтереси, а “живопис, рисунок, ліплення органічно вплетені в опанування всіх предметів”[7,18].

Основне завдання кожного вчителя “вальдорфської школи” — не зачіпаючи власного “Я” учня, а сприяти розвитку останнього, таким чином, щоб його “дух” — індивідуальність — міг би стати досконалим і творчо креативним. Неабияке значення має при цьому натхнення і творча праця педагогів, бо “...імпульси, що йдуть від учителя, його активна участь у творчій діяльності дітей постійно підтримують у них незмінний та глибокий інтерес до творчої роботи” [7,20].

Не менш ефективною креативною освітньою технологією варто назвати інтеграцію різних видів мистецтв. Вона є одним із найрезультативніших механізмів розв’язання багатьох проблем мистецької освіти, естетичного виховання і творчого розвитку особистості. Ця технологія базується на положеннях вітчизняної педагогічної концепції про взаємодію та інтеграцію мистецтв у полі художньому розвитку школярів, за висновками якої в сучасному навчально-виховному процесі можуть ефективно співіснувати різні за змістом підсистеми творчого розвитку особистості: екзистенціональна (від англ. “існувати”), тобто традиційна, усталена система різних видів художньої діяльності, й екологічна (від гр. “середовище”), тобто система формування особистості дитини через її взаємодію з навколишнім світом [7, 22].

Вказану освітню технологію можна означити як креативну й тому, що у сучасних умовах інтеграційного розвитку суспільства вона сприяє розширенню світогляду школярів, коли завдяки взаємопроникненню різних видів мистецтв стає можливим повніше усвідомлювати сутність мистецтва. Інтеграція стимулює творчу діяльність і створює оптимальні умови як для охоплення творчим процесом усього учнівського колективу, так і для самореалізації кожної окремої особи ефективно формує усвідомлення різних функцій мистецтва та його цілісності й певною мірою синкретичності.

Впровадження цієї технології можливе через здійснення комплексного підходу, що не ототожнюється з міжпредметними зв’язками або поєднанням „обов’язкових” предметів з

іншими видами мистецтв у позаурочний час чи викладанням окремих видів мистецтв із залученням аналогів з інших видів, а також шляхом поєднання індивідуальної художньо-творчої діяльності з колективною полі-художньою творчістю (олімпіади, фестивалі, художні або театральні студії, літературні, музичні, хореографічні гуртки) [6,106].

Не менш важливим резервом у процесі творчого розвитку особистості в навчальних закладах є колективна творча діяльність і виховання, котра становить особистісно зорієнтовану систему формування пізнавально-світоглядної, почуттєво-емоційної діяльнісно-творчої сфери особистості.

Вона об'єднує учнів у новій колективній творчій справі й уможливує процес розвитку особистості через єдиний колектив, коли потреба бути корисним людям виступає важливим мотиваційним фактором для творчого самовираження.

Колективні форми творчої діяльності можуть бути досить результативними не лише на урочних заняттях, а й у позакласній (науково-дослідній, гурткової або студійній) роботі, оскільки в процесі спільної взаємодії не лише одного, а й кількох учнівських гуртків здійснюється справжня співтворчість, яка дарує радість і емоційно-естетичне задоволення колективу загалом, так і його членам зокрема.

Отже, спілкування учнів у процесі творчої діяльності, передусім колективної, цінне тим, що яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожного, розвивається багатство його почуттів, загострюється мислення, тобто вдосконалюється емоційно-почуттєва сприйнятність та інтелектуально-пізнавальні можливості особистості.

У колективній творчій діяльності з'являється й такий позитивний фактор, як спілкування школярів „мовою мистецтва”, коли вони обговорюють конкретні художньо-творчі проблеми не лише з учителем, а й між собою.

Комунікативна функція мистецтва відома з античних часів, та особливо актуальною вона стає нині, коли так званий „комплекс некоммунікбельно” стосується багатьох людей, серед яких чимало дітей різного віку. Колективна діяльність може непомітно „лікувати” таких учнів від замкненості і невпевненості, спонукаючи їх до самовдосконалення, бо характер колективних завдань нібито заздалегідь визнає ієрархію ролей і деякою мірою диктує свій попит відносно конкретних якостей людей (ерудиція, кмітливість, терпіння, аналітичне мислення, ризик, уміння доводити тощо).

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки важливим є те, що креативне мислення тісно взаємодіє з творчим потенціалом особистості. Дослідження цього потенціалу, зокрема, в близьких нам сферах науки та освіти, є самостійною, але багатоплановою проблемою, яка становить інтерес для багатьох наук, насамперед педагогіки, психології, філософії, соціології, медицини і економіки.

Необхідність розв'язання складних соціально-економічних проблем виходу України з кризи передбачає здійснення спеціальних розробок, які би сприяли врахуванню творчих можливостей науки, освіти, мистецтва.

Основною метою навчально-виховного процесу повинно стати розроблення програми розвитку творчого потенціалу на різних рівнях і в різних сферах.

Під творчим потенціалом розуміють здатність креативної людини до здійснення творчих дій, розвитку своїх творчих здібностей та творчої діяльності загалом. Поняття “творча особистість” свідчить про те, що ця людина потенційно здатна до творчості, творчого мислення та світосприйняття.

Науковці, котрі досліджують творчість, творчий потенціал, уникають визначення цих понять. Основним є те, що творчий потенціал — це така форма людського мислення, котра, як і підсвідомість, прихована, і не має зовнішнього вираження. Крім того, зауважимо, що сам носій творчого потенціалу мало або нічого не знає про власні творчі можливості. Про справжні творчі можливості креативної людини ми можемо говорити лише на основі здійсненої діяльності, отриманих оригінальних творів, думок, винаходів. Реальне буття буквально вимагає від нас все більше точного прогнозування людських творчих можливостей, бо вони, можливо, — наш останній ресурс у поєдинку зі створеним нами світом і самим собою.

Багато вчених які цікавляться проблемою творчої особистості, і представили загальну структуру творчого потенціалу, що може визначатися такими складовими: задатки, нахили, що

виявляються в підвищенні чутливості, наданні переваги конкретному перед чимось іншим; інтереси та їх спрямованість, системність процесів, домінування пізнавальних процесів; допитливість, потяг до створення нового, нахили до пошуку розв'язання проблем; емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на оцінку, надання переваг; інтуїтивізм, тобто здібність до прояву неусвідомлених швидких оцінок, прогнозів, рішень; здібність до вироблення власних стратегій [2, 266].

У дослідженнях зв'язку відносин і здібностей у тому числі здатності до творчості багато вітчизняних авторів звертали увагу на ставлення до діяльності, яка найбільше виконується. В. М'ясищев говорив про велику роль схильності до чогось конкретного, що й відображає позитивніше відношення до певного. Схильність означає, що діяльність приваблює, надає задоволення, зумовлює радість. Однак інколи мало лише радості, задоволення, а потрібна ще відсутність перепон [3,64].

Г. Ліндсей виокремляє такі види перепон:

– комформізм — основний бар'єр для творчого мислення є в людей, в яких у дитинстві певні фантазії не знайшли розуміння у дорослих. Як результат — закріплення в юності, коли юнаки та дівчата не хочуть відрізнятись від інших, що призводить до небажання висловлювати незвичайні ідеї через боязнь показатися смішним;

– цензура (переважно внутрішня) — люди, які бояться своїх ідей, схильні для пасивного реагування на навколишні проблеми, деколи небажання думати приглушується в них у такій степені, що вони перестають самоусвідомлюватися;

– ригідність — бар'єр, що утворюється в процесі шкільного навчання. Шкільні методи допомагають закріпити знання, але не вчать ставити і вирішувати нові проблеми [3, 84].

Творча особистість повинна поєднувати в собі протилежні якості: з одного боку — це генератор ідей, а з іншого нерациональне мислення. Однак при цьому вона має бути пунктуальною при збиранні фактів і рациональною при аналізі подій. В. Вернадський твердить про поділ креативності на первинну і вторинну: первинна креативність або етап натхненної творчості обов'язково повинна бути відокремлена від вторинної — процесу деталізації творчого продукту і надання йому креативної предметної форми. Ця стадія включає в себе не стільки творчість, як важку рутинну працю мозку [2,266].

Креативне мислення має велике значення в процесі дослідження чи будь-якої іншої творчої праці людини. Адже наскільки людина мислить нестандартно, цікаво, настільки буде високою, цікавою, потрібною її творча діяльність, тим більшу користь вона принесе суспільству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошко І. М. Теоретичні методи пізнання і розвиток науки.— К.: Знання, 1977. — 47 с.
2. Вернадський В.И. Письма о научном творчестве / Вестник Российской А. Н. — 1993. — № 3. — С. 260–267.
3. Комаров М. С. Основи наукових досліджень /Учеб. пособие для вузов. — М.— 1998. — 125 с.
4. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема // Обдарована дитина. — 2005. — № 6. — С. 2–9.
5. Цехмістров Т. С. Основи наукових досліджень: Навч. посібник. — К.:Слово, 2004. — 240 с.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. — К., 1999.—156с.
7. Коновець С. Креативні освітні технології у практиці сучасної школи // Рідна школа. — 2005. — № 3. — С.16–22.
8. Дідун Г. І. Концепція. Положення інноваційних технологій у навчально-освітньому просторі України. — К, 2000.—164 с.

Юрій СИЧЕВСЬКИЙ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Стаття присвячена проблемі розвитку і формуванню відповідальності як якості особистості, її психолого-педагогічній структури в теорії та практиці, а також розгляду умов прояву відповідальності як особистісної якості в сучасному суспільстві. Об'єктивно необхідні взаємовідносини у суспільстві